

Ivanić se poslije poraza s nekolicinom drugova povukao u područje Neretve. Odatle je slijedećih godina upadao na Hvar, tako da je mletačka flota i dalje morala osiguravati područje komune. Mletački izvještaji o tim događajima stalno ističu kako su pučani odani i slijede Ivanića. On se g. 1519. prema posljednjim vijestima o njemu, nalazi na njegovom brodu i plovi između talijanskih luka Vieste, Ravenne i Ancone izvan dohvata Mletačke Republike, od koje je osuđen na vješanje. Ivanić je uvijek u vezi s njegovim vjernim pučanima i opasnost je za plemičku i mletačku vlast komune. To je ostao i kasnije kada je postao legenda u narodu, simbolički izražena u narodnoj pjesmi »Padaj silo i nepravdo«.

Luka Dančević

PUČKI USTANAK MATIJA IVANIĆA I NJEGOVO DOBA

IZLOZBA U SERIJI
»HRVATSKI KRAJEVI I GRADOVI U PROSLISTI«,
VELJAČA—TRAVANJ 1975.

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE
ZAGREB, MATOŠEVA 9

PUČKI USTANAK MATIJA IVANIĆA I NJEGOVO DOBA

Početak 16. stoljeća hvarska komuna (otoci Hvar i Vis) je u značajnom gospodarskom i kulturnom usponu. Na Hvaru su tada živjeli poznati naši renesansni pjesnici Hanibal Lucić i Petar Hektorović. Luka Hvara je stjecište trgovačkih brodova i jadranska baza mletačke flote. Komunom uz mletačkog kneza upravlja plemićko Veliko vijeće sastavljeno od predstavnika 38 plemićkih obitelji. Društvene odnose karakterizira tada oštra klasna podijeljenost na plemiće i pučane. Od oko 6.500 stanovnika Hvara i 2.500 stanovnika Visa ogromnu većinu čine pučani koji su bez političkih prava i s mnogo obaveza, kao plaćanje raznih nameta, gradnja utvrda, veslanje na galiji i dr. Uzaludno oni putem svoje Pučke skupštine i raznih bratovština nastoje poboljšati svoj položaj. U strukturi pučana dominiraju težaci kao koloni na plemićkoj i crkvenoj zemlji, koji žive u bijedi, a brodari, ribari i obrtnici gospodarski sve više jačaju. Taj sloj predvodi u zahtjevima za veća prava pučana, a s njima je i seosko svećenstvo i neki viši crkveni funkcioneri-pučani (kanonik Matij Lukanić).

Iz navedene sredine ponikao je i vođa pučana Matij Ivanić. Rođen u selu Vrbanju na Hvaru oko g. 1455. u težačkoj obitelji, pored zemljoradnje posvetio se brodarstvu i ribarstvu iz obližnje Vrboske, koja je bila luka za Vrbanj. Tu je na obali podigao kuću. Kao pomorac i vlasnik-patron obalnog jedrenjaka brigantina morao je dobro poznavati obalno područje Jadrana i Veneciju — glavni grad i glavnu luku Mletačke Republike, koja je tada vladala velikim dijelom našeg primorja, pa i hvarskom komunom. To se odrazilo na širini i organiziranosti početka Pučkog ustanka 25. svibnja g. 1510. kada Ivanić sa 1000 naoružanih pučana iz Vrboske napada plemiće Starigrada i zatim Hvara, gdje mu se priključuju tamošnji pučani. U isto vrijeme s 30 naoružanih brodova opkoljava otoke Hvar i Vis, pa tako uspostavlja brzo i odlučno uspješnu dominaciju pučana na kopnu i moru hvarske komune. Na izložbi je sa grafikom prof. Vjekoslava Paraća (iz njegovog slikarskog ciklusa »Naše more«) vrlo uspješno prikazana umjetnička vizija početka Pučkog ustanka.

Matij Ivanić je vođa pučana s velikim autoritetom i ugledom, pa ga narod naziva »naš vojvoda Janko«. Od početnog zahtjeva za ravnopravnost pučana i plemića u komuni, u toku navedene dominacije koja je trajala skoro četiri i po godine, sve više se provodi ukidanje feudalno-plemičkog poretka i proglašava opća jednakost svih ljudi u komuni. Ovakva jedinstvena de-

mokratska oaza u tadašnjoj feudalnoj Evropi, koju vodi revolucionar i vizionar Ivanić, poticaj je sličnim pučkim pokretima i na drugim područjima naše jadranske obale. Nemiri i bune zahvaćaju Cres i Krk, pa gradove Zadar, Šibenik, Split i Stari Bar na jugu Jadrana.

Mletačka Republika je tada zauzeta teškim ratom s glavnim evropskim državama (Cambraiska liga), a prijeti joj i Turska. U tom ratu ona mora angažirati svoju ratnu flotu — najmoćniju u tadašnjoj Evropi. To je Ivanić dobro znao, jer on stalno drži u Veneciji svoje predstavnike da budu u toku evropskih događaja i mletačkih namjera. On sam lično četiri puta dolazi u Veneciju i istupa pred mletačkom vladom i duždem u obranu stvari pučana. Njegova istupanja opisao je u svojoj kronici član vlade i mletački senator Marin Sanudo, koji ga je vidio i slušao, te ističe odlučnost Ivanićevih izlaganja. Može se zaključiti da je njegova govornička vještina bila na razini državnika, i premda običan brodar i težak, bio je izuzetno snažna i nadarena ličnost. Kasnije je aktivan i u Rimu, gdje se javlja u upravi Ilirske kongregacije (danas Hrvatski zavod sv. Jerolima). Njegovi suvremenici su i dvije istaknute hrvatske ličnosti: Petar Berislavić iz Trogira, vesprijski biskup i kasnije hrvatski ban, koji iz Budima radi na priključenju Dalmacije ugarsko-hrvatskoj državi, i Krsto Frankopan Brinjski, poznati vojskovođa, koji tada ratuje protiv Venecije na talijanskom kopnu.

Mletačka vlada dobro uviđa opasnost od pokreta pučana duž našeg primorja, a naročito od onog na Hvaru i Visu, gdje je pokret bio najbolje organiziran i vođen. Zbog toga određuje g. 1512. posebnog generalnog providura Dalmacije Sebastiana Justinijana sa zadatkom da vodi vojno-kaznenu ekspediciju i uguši pučke pokrete. Njemu to uspijeva brzim prepadima ratnih galija i vojnika na Krku, Zadru, Šibeniku i Splitu. Međutim, na Hvaru ga je Ivanić spremno dočekao, pa i pored novih vojnih pojačanja prikupljenih na 70 brodova od Zadra do Omiša, providur Justinijan je uspio samo opljačkati i spaliti Vrbosku na Hvaru. Osudu 69 istaknutih pučana nije mogao izvršiti ni uhvatiti Ivanića na čiju glavu je raspisao veliku ucjenu od 600 zlatnih dukata. U odlučnoj bitci 19. rujna g. 1512. kod Jelse Ivanić je bio ranjen, ali je porazio Justinijana, koji se s ostacima potučene vojske povukao na Brač. Svoj poraz u izvještaju u Veneciju objašnjava riječima: »Zaklinjem se Bogom da smo ostali tamo samo još toliko koliko je potrebno za izmoliti jedan očenaš bili bi svi sasječeni u komade«. Mletačka vlada ga smjenjuje zbog neuspjeha i poziva u Veneciju, ali on traži posebno osiguranje za putovanje i navodi da »Ivanić ima mnogo brodova s kojima

napada njegove neprijatelje«. Neobična je i vrlo značajna ova historijska činjenica da Mletačka Republika kao najmoćnija pomorska sila tog vremena, koja suvereno vlada Jadranom i naziva ga svojim zaljevom (Golfo di Venezia), mora moćnom flotom osigurati kretanje svojem predstavniku. Ivanić je tada doveo veću grupu pučana u Veneciju s kojima demonstrira protiv Justinijana na stepeništu duždeve palače za vrijeme Justinijanovog govora u Senatu o operacijama u Dalmaciji.

Sve ukazuje na veliki značaj maritimne komponente Pučkog ustanka na Hvaru i Visu i stratešku vrijednost dobro organiziranog i naoružanog Ivanićevog brodovlja. Time se može objasniti i relativno dugo trajanje pučke dominacije komunom od g. 1510—1514. To brodovlje je pomoglo da se slijedeće godine 1513. prevladaju nova i teška iskušenja Ivanića i pučana kada je na otoku zavladao glad i kuga, a stalno je prijetila i opasnost od Turaka.

Posljednje uporište plemićke i mletačke vlasti u komuni bio je zidinama i kulama dobro utvrđeni dio grada Hvara, koji su nakon sedmodnevne navale i uz mnogo žrtava osvojili pučani 7. kolovoza g. 1514. Ovaj je događaj izazvao uzburu u Veneciji kao nova opasnost za Republiku i postojeći društveni poredak. Vijeće desetorice, koje se brinulo za sigurnost Republike, naređuje da se povedu operacije širokih razmjera protiv Hvara i Visa i to s glavninom njezine pomorske flote. To je omogućeno i uspješnim ishodom za Republiku na ratištima. Zapovjednik mletačke flote ili kako je tada nazivan generalni providur armade i generalni kapetan mora Vincenzo Capello tokom mjeseca kolovoza i rujna te godine pokreće prema Hvaru i Visu 15 velikih ratnih galija s više tisuća ukrcanih vojnika. S ovako premoćnom silom ishod bitke bio je unaprijed odlučan i poraz pučana neizbježan. Ivanić ipak pokušava odvući dio mletačke flote od Hvara i Visa i s 36 njegovih obalnih malih brodova gripova vrši diverziju prema području Splita i Omiša. Jedan izvještaj iz tog doba govori da su na tim brodovima imali razvijene zastave, trublje i bubnjeve »kao da su gospodari mora«. Može se pretpostaviti da je to Ivaniću donekle uspjelo, jer je zapovjednik Capello trebao pun mjesec dana da bi na moru onesposobio brodovlje pučana i tek onda s više tisuća vojnika porazio izolirane snage pučana na otoku Hvaru i Visu. Na njegovoj galiji dao je objesiti 20 uhvaćenih istaknutih pučana, a desetorici odsjeći ruku ili izvaditi oko. Kasnije je još sedmoricu objesio. Među obješenima bila su i dva svećenika. Međutim, Ivanića nije uspio zarobiti.